

Daljša vsebina življenja in dela Valentina Staniča

STANIČEVA PEŠPOT/WANDERWEG/SENTIERO

Staničeva pešpot je zamišljena kot mednarodni projekt, ki izhaja po poteh dediščine velikega človeka, narodnega buditelja, duhovnika in vzgojitelja, Valentina Staniča (1774, Bodrež – 1847, Gorica). Njen namen je spoznavanje zgodb iz Staničevega življenja in njegovega časa, njegovega življenjskega optimizma, ki se kaže tako pri delu (velika dela za skupnost) kot sprostivni (popotništvo in vzponi) po pokrajinah današnjih treh držav **(1) Slovenija, (2) Avstrija, (3) Italija**. Poleg spoznavanja veličine Valentina Staniča je njen namen krepitev zavedanja pomena naše skupne kulturne dediščine ter naravnih vrednot, pri tem pa posamezniku in skupinam ponuja nove možnosti pri doživljanju prostora, po katerem pešpot poteka.

Trase (1):

Varianta 1 (težja pot):

Kranjska Gora – Mojstrana – Vrata – Dolina Vrat – Aljažev dom – Dom Valentina Staniča – Kredarica – Triglav (dve možnosti: po zajlah – Vrata, izogib zajlam – Krma) – Dolič – čez Hribarice – Triglavsko jezero – Koča pri Triglavskih jezerih – Komna – izvir Tolminke – Javorca – Tolminska korita – Tolmin

Varianta 2 (lažja pot za družine čez Vršič):

Kranjska Gora – Vršič – izvir Soče (koča) – Bovec – Log Čezsoški (slap Boka) – Kobarid – Kamno – Volarje – Gabrje – Zatoľmin – Tolminska korita – Tolmin – Volče

Varianta 1 (lažja pot):

Volče – muzej Kolovrat – Dom Pod Ježo – Srednje – Globočak – Čičer – Preval – **Ročinj (1.4)** – Avče – **Bodrež (1.1)** – **Kanal (1.2)** – Vrhovlje – Korada – Sabotin – Solkan

Varianta 2 (lažja glavna pot):

Most na Soči – Drobočnik – Spodnji Log – Avče – **Bodrež (1.1)** – **Kanal (1.2)** – Kanalski Vrh – Mrcinje – **Lužarji (1.3a)** – **Banjšice (1.3)** – Bate – Grgarske Ravne – Baske – Vodice – Sv. Gora – Solkan

Vsebine na trasah:

Bodrež (1.1): Rojstni kraj Valentina Staniča

Valentin Stanič (Stanig)¹ se je rodil 12. februarja 1774 v **Bodrežu** (Waldass)² na naslovu št. 19. Po domače se je hiši reklo pri Cerovških.³

Njegov oče Andrej, trden kmet, je z ženo Marijo, rojeno Ipavic, imel šest otrok, dva fanta, Tomaža in Valentina, in štiri hčere. Valentin je bil krščen dan po rojstvu, 13. februarja, v cerkvi Marijinega Vnebovzetja v **Kanalu**. Krstna botra sta bila Andrej Šuligoj in Marija Tolmar, krstitelj pa kanalski kaplan Tomaž Draščik, rojak iz Bodreža.⁴ Izbiri imena je botroval bližnji god sv. Valentina (14. februarja), morda pa tudi okoliščina, da so nekaj let prej, 1760, v župnijski cerkvi postavili nov marmornat oltar, ki je imel na evangeljski strani lep kip sv. Valentina.⁵

Otroštvo je preživel v domačem kraju in takrat je dozorela odločitev za njegovo šolanje v smeri duhovništva. Na to odločitev je vplivalo več dejavnikov. V družini, kjer so se po Slomškovih besedah »od mladih nog učili pridnim biti, trdno delati in lepo moliti«⁶, je pot nekako naravno vodila v duhovništvo. V tedanjem obdobju je bilo na Kanalskem ozračje globoko prežeto z versko tradicijo in naklonjeno duhovniškemu stanu.⁷

Gorica (3), Trbiž (3), Celovec (3), Salzburg (2), Nonnberg (3), Kanal (1.2): Staničevo obdobje šolanja, posvečenje v duhovnika: nova maša v Kanalu, prvi botanični vrt v Avstriji

V duhu razsvetljenskih nazorov sta habsburška vladarja Marija Terezija in Jožef II. leta 1774 s »Splošno šolsko uredbo« vpeljala šolsko obveznost in omogočila nastanek trivialk, glavnih šol in normbalk. V takih razmerah se je podal v šole

¹ Biografski podatki so deloma povzeti po *SBL 10*, str. 439–442 in *PSBL 14*, str. 445–450, posebej po A. M. Slomšek, *Valentin Stanig, Drobotnice* 1848, 81–91 in F. Levec (Paulus), *Feuilleton iz Soče*, Gorica 1873. Drugi viri so navedeni sproti.

² V starih listinah se Bodrež navaja kot Waldass (Franc Kralj, VALENTIN STANIČ – goriški duhovnik. Iz knjige *Valentin Stanič Cerovščkov gospod*, ur. Marko Valentinčič, 2009).

³ Hišno ime *Cerovškovi* bi morda kazalo povezati ne toliko z naseljem Cerovo v Goriških Brdih, pač pa bolj s samotno domačijo Cerovo, ki se nahaja na desnem bregu Soče, nasproti Bodrežu, pod zaselkom Dolenje Nekovo, nedaleč od Kanala. Sicer pa velja, da je priimek Stanič (*Lucas Staniz*) zabeležen v Bodrežu že leta 1573 v najstarejšem seznamu družin v kanalski župniji (*Liber Memorabilium Parochiae Canalis, Nomina principalia familiarum olim in Parochia Canalis digentium*, pag. 17).

⁴ V nedaj še ohranjeni krstni knjigi kanalske fare je bilo zapisano: »*Valentinus - Die 13. februarii 1774 filius legitimus et naturalis Andeae Stanig et eius uxoris Mariae filiae Hilarii Ippaviz natus heri et hodie baptizatus est a me Thoma Draszihk loci Cooperatore. Patrini fuere Andreas Sulligoi et Maria uxor Francisci Tolmar.*«

⁵ Štefan Kociančič n. d., str. 34.

⁶ A. M. Slomšek, Valentin Stanič v Zborniku Valentin Stanič, GMD 1973, str. 176.

⁷ Franc Kralj, VALENTIN STANIČ – goriški duhovnik. Iz knjige *Valentin Stanič Cerovščkov gospod*, ur. Marko Valentinčič, 2009.

Valentin Stanič. Glede na to, da farno središče Kanal v tem času še ni premoglo trivialke, je nadarjeni Valentin prvo šolo obiskoval v **Gorici**,⁸ s šestnajstim letom pa se je leta 1790 bržkone zaradi pridobitve znanja nemščine prešolal na trivialko v **Trbižu**.

Iz znanih spisov je znano, da je Stanič do Trbiža prišel **po dolini Soče** in **Koritnice** kot sopotnik na vozu z vprežno živino, a tudi peš po najkrajši poti čez **Predel**.

Za tem je dve leti obiskoval normalko v **Celovcu**.⁹ Šolanje je jeseni 1792 nadaljeval v **Salzburgu**, kjer je ostal deset let. Zdi se, da je na njegovo preselitev v Salzburg vplival kanalski župnik in rojak Ivan Sovič, sam nekdanji salzburški študent. Prav on naj bi mu oskrbel bivanje v enem od tamkajšnjih konviktov, deloma pa se je Stanič sam vzdrževal z inštrukcijami. Najprej je obiskoval gimnazijo, nato se je leta 1797 vpisal na filozofsko fakulteto, kjer je dve leti izredno uspešno poslušal predavanja iz splošne pedagogike in umetnosti vzgoje, višje matematike, ekonomije, mineralogije, kemije in botanike in študij zaključil z odličnim uspehom. Tudi študij teologije je nadaljeval v **Salzburgu** (Gorica je v teh letih bila brez lastnega bogoslovja), po vsej priliki na Sovičev nasvet, ker je bilo graško semenišče preveč jožefinsko usmerjeno. Na salzburški univerzi so nekateri Goričani študirali že od njene ustanovitve leta 1620.

Z marljivostjo in nadarjenostjo, ki sta mu bili lastni, je že v treh letih (namesto štirih) nameraval zaključiti bogoslovne študije. Zato je v začetku leta 1802 prosil za mašniško posvečenje. Ustreženo mu je bilo in 7. februarja 1802¹⁰ ga je v **Salzburgu** posvetil v mašnika chiemski škof Sigismund Christoph grof Zeil, namestnik salzburškega nadškofa in deželnega vladarja Hieronima grofa Colloreda. Po posvečenju se je v zimskih razmerah podal peš čez hrib in dol domov in v nedeljo, 28. februarja 1802, pel v **kanalski farni cerkvi** novo mašo. Po slovesnosti se je nemudoma vrnil v **Salzburg**, da bi dokončal prekinjeni študij.

Zadnje mesece intenzivnega študija je prebil v ženskem benediktinskem samostanu **Nonnberg** (tu je stanoval že od leta 1799).¹¹ V začetku septembra 1802 se je poslovil od priljubljenega **Salzburga** in se zopet peš vrnil v rodni **Kanal**.¹²

V **Salzburgu** je bil Stanič pomožni kaplan v ženskem benediktinskem samostanu (Benediktinerinnenstift **Nonnberg**), najstarejšem krščanskem samostanu, ustanovljenem že leta 712. Tu je uredil *alpinetum*, prvi alpski botanični vrt v Avstriji.

⁸ Prim.: A. M. Slomšek, Valentin Stanič v zborniku GMD 1973, str. 176 – F. Levec (Paulus), n. d. str. 5.

⁹ Franc Kralj, VALENTIN STANIČ – goriški duhovnik. Iz knjige *Valentin Stanič Cerovščkov gospod*, ur. Marko Valentinčič, 2009.

¹⁰ Po raziskavah Tatjane Peterlin-Neumaier je bil dan duhovniškega posvečenja 7. februarja 1802 in ne 6. januarja kot je navedeno v dosedanjih biografijah. Prim.: Tatjana Peterlin Neumaier, 200 let prihoda Valentina Staniča na Bajšice, *Primorska srečanja* 26, 2002, št. 256, str. 27, op. 11.

¹¹ Več o Staničevi študijski dobi Tatjana M. Peterlin: Neumaier v n. d., str. 27-28.

Salzburg (2): Staničevo bivanje na Solnograškem, obdobje gorništv

Bivanje na Solnograškem (Salzburg 1793–1802), zadnja leta v Nonnbergu, je bilo še kako povezano tudi z gorništvom, saj je bil velik ljubitelj narave. Nabiral in proučeval je kamnine in planinsko cvetje ter izzival nevarnosti s plezanjem po prepadnih stenah salzburških gora.

Osvojil in izmeril je kar štiri najvišje gore Vzhodnih Alp: Veliki Klek (3798 m), 29. julija 1800, dan po prvopristopnikih, s komarčo najvišje; Srednji vrh (2713 m) Watzmanna, od 10. do 18. avgusta 1800, kot prvopristopnik; sosednji Visoki Göll (2522 m), 4. septembra 1800, kot prvi veleturist, in strmi Untersberg, kot prvi turist v zimskih razmerah, 15. decembra 1800. Stanič je na vseh vzponih opravil tudi meritve z barometrom, termometrom in hidrometrom ter velikokrat v dolino prinesel tudi vzorce zraka v preučevanje in primerke še nepoznanih rastlin za herbarij.¹³

Salzburg (2) – Bodrež (1.1): vrnitev domov

SALZBURG–BODREŽ¹⁴

Iz pisma nekega potnika, Kanal na Goriškem (Aus dem Briefe eines Reisenden von Canal in Goerz), dne 10. sept. 1802 Valentin Stanič pisal Vierthalerju ali Schieggju, Intelligenzblatt von Salzburg, 2. Okt 1802, prevedel Evgen Lovšin.

1. dan: Salzburg-Hütttau;
2. dan: Hütttau-na Radstadske Ture nad slapom na Alpe-Tweng;
3. dan: Tweng, St. Mihael čez Katschberg v Linzenhoffen (med Gmündom in Spittalom);
4. dan: Linzenhoffen-Spittal-Malzbichel (zapustil deželno cesto) - čez Kreuzen in Windische Höhe, rajanje, k šentpavelskemu župniku;
5. dan: skozi ogenj, ki ga zanetili čuvaji, da bi izboljšali pašo;
6. dan: napoved slabega vremena, zato mimo Višarij domov.

¹² Franc Kralj, VALENTIN STANIČ – goriški duhovnik. Iz knjige *Valentin Stanič Cerovščkov gospod*, ur. Marko Valentinčič, 2009.

¹³ O Staničevem alpinizmu pričajo njegovi spisi ali zapisi prijateljev (40), deloma objavljeni v *Salzburger Intelligenzblattu* in zbrani v slovenščini v treh knjigah. Prvi dve z naslovom *Valentin Stanič, prvi alpinist v Vzhodnih Alpah* sta uredila Evgen Lovšin 1957 ob 110-letnici Staničeve smrti in Stanko Klinar leta 2000 ob proslavljanju 200-letnice prvopristopništva na Watzmann. Naslovi spisov: Pot na Klek, Auf die Glockner Reise, Pot na Veliki Klek, Prvenstveni vzpon na Watzmann leta 1800, Moja izkustva pri ekskurziji na Visoki Göll, Nekaj o moji ekskurziji na Schafberg pri St. Gilgnu, Iz pisma nekega potnika in Nekaj o moji poti na Triglav. Tretja knjiga *Valentin Stanič Cerovščkov gospod*, ur. Marko Valentinčič, Educa 2009 pa prinaša šest prispevkov: tri spise dr. Tatjane Peterlin-Neumaier: Grossglockner praznuje 200-letnico, Stanič „vidi duhove“ na vrhu Velikega Kleka in Valentin Stanič, 200-letnica prvenstvenega vzpona; spis Viktorja Vovka Karnijske Alpe VI. Monte Bivera in Clapsavon, Valentin Stanič, prvi pristopnik; Miroslava Bertoncija Prvi alpinist na Velikem Kleku je bil Slovenec ter spis Marka Valentinčiča Ob 200-letnici izmere višine Triglava. Svojo šestdnevno hojo iz Salzburga domov je Stanič opisal v članku, ki je bil delno objavljen v salzburškem *Intelligenzblattu* 2. oktobra 1802: Iz pisma nekega potnika, Kanal na Goriškem, 10. sept. 1802.

¹⁴ Evgen Lovšin, Valentin Stanič prvi alpinist v Vzhodnih Alpah, PZS 1957.

Blagoslovljeno, a žalostno leto: suša že od Velike noči, bela žita komaj dozorela, ajde komaj za seme, nezrelo sadje odpada, grozdje suši, živina medli, vino draži z 9 na 13 vinarjev.

SALZBURG-GROSSGLOCKNER¹⁵ (Veliki Klek)

Neue Reise auf den Glockner, Salzburgischer Intelligenzblatt 18. Sept 1802, str.602/3, Novo potovanje na Klek, 6. 9. 1802 verjetno napisal Schultes in ne Stanič, prevedel Evgen Lovšin.

Banjšice (1.3): Staničevo obdobje bogoslužja, vzgojiteljstva: gradnja cerkve Sv. Duha na Trušnjah, prva šola in prva tiskarna na Banjšicah

19. novembra 1802 je nastopil kaplansko službo na Banjšicah pri Sv. Duhu (Staničevo obdobje na Banjšicah 1802–1809).

Ob Staničevem prihodu na planoto so Banjšice šteje kakih 630 prebivalcev. Sam navaja, da gre »za srenjo kakih 130 hiš«.¹⁶ Cerkveno središče je bilo takrat v zaselku **Luže**, kjer se je nahajala cerkev Svetega Duha (**1.3a**). Blizu zraven je bila postavljena hiša s slamnato streho, tako imenovano župnišče (**1.3a**), ki tega imena po njegovih besedah ni zaslužio. Z njim sta bili mati in sestra in v skromnih razmerah je tu prebil šest let in pol. Oskrboval je tudi uro hoje oddaljeno cerkev sv. Frančiška v zaselku **Krvavec (1.3b)**, v katerem so v začetku stanovali banjški duhovniki. Čeprav osamljen od posvetnega vrveža, mu niti na misel ni prišel dolgčas, tako zelo je bil zaposlen s svojo vsestransko dejavnostjo. Ko jih je zapustil, se je Banjškarjem zdelo, da je svet mrtev. So pa v času Staničevega goriškega bivanja v banjškem zaselku **Trušnje (1.3c)** leta 1825 zgradili novo cerkev Svetega Duha in ob njej dostojno župnišče.¹⁷

V Kaplaniji je uredil prvo šolo, zanje je pisal preproste (*Življenje ino smrt*, 1805, uglasbil Jakob Jež) in poučne pesmi, učil petja, v naravi z njimi telovadil in jim kazal zdravilna zelišča. Z majhno tiskarno je poskrbel za tisk lastnih (*Vesela pastirica iz Lokovca*, uglasbil Stanko Jericijo iz Avč leta 2001) in prevedenih pesmi.

Na obnovljeni stavbi nekdanjega župnišča v **Lužah** je bila aprila 2001 leta postavljena spominska plošča Valentinu Staniču.

Banjšice (1.3) – Triglav: pot na Triglav

¹⁵ Evgen Lovšin, Valentin Stanič prvi alpinist v Vzhodnih Alpah, PZS 1957

¹⁶ Staničevo pismo v salzburškem *Intelligenzenblattu* z dne 25. decembra 1802.

¹⁷ Franc Kralj, VALENTIN STANIČ – goriški duhovnik. Iz knjige Valentin Stanič Cerovščkov gospod, ur. Marko Valentinčič, 2009.

Pot na Triglav je opisal v „*Nekaj o moji poti na Triglav*”. Popoldne 18. sept. 1808 se je iz **Banjšic**, kjer je nastopal kaplansko službo pri Sv. Duhu, odpravil z običajno prtljago in instrumenti za merjenje višin do **Sv. Lucije**, po **Baški grapi** na Gorenjsko in čez **Karavanke** v **Celovec** k naravoslovcu grofu Hohenwarthu, se vrnil v **Bohinj** s podarjenim barometrom in merilno mizico in jo s Kosom mahnil na **Triglav**.

BANJŠICE-TRIGLAV¹⁸

Etwas uber meine Reise auf dem Triglou in Oberkrain, angefangen am 18. Sept 08

Nekaj o moji poti na Triglav na Gorenjskem, začeti 18. septembra 1808

Rokopis v Arhivu Slovenije, Lj

1. dan: po maši na uro oddaljeni podružnici in stoje kosilu namenjen na Mangart čez Mavrovi most (Maurnsbruecke) Sv. Lucije ob Idrijci do vasi Bača, ob potoku Bača v hribe mimo Catarinjevih „grabelj” nato do Kneže;
2. dan: ponoči ob dveh vstal, krčmar Kappeljc z baklo, podnevi po grapi desetkrat čez potok po hlodih v Podbrdo;
3. dan: z družino za Koroško po strmi stezi skozi vas Bača, prekoračili mejo med Kranjsko in Goriško, nato dol v Bohinj, kjer zvedel, da sta bila 1. sept na Triglavu dva kaplana (z vodnikom Kosom) in da je do vrha še 12 ur hoje, vreme dvomljivo, raje v Celovec na obisk kneza in škofa Krškega grofa Hohenwarta, odšepal po levi nato desni strani Save do Bele proti Blejskemu jezeru, prespal pri Petranu;
4. dan: ob treh že na poti na desni strani jezera, nato po levi strani Save in ko se je danilo v Lesce, čez polja v Begunje, čez Sv. Lucijo, pogled na Triglav, mimo razvalin gradu Dobrča (Altgutenberg) se vrnil proti Sv. Ani, na vozu peljal do cerkvice Sv. Lenarta, nato šepajoč mimo „Deischpetra” na Mali Ljubelj, slap Sapotnica, spomenik piramida nadvojvodi Ivanu Korošci, prehodil, sodeč po miljnkih po četrť ure, v pol ure celo uro poti, iz grape zagledal veliko koroško ravan, Kožentavra (Kirchenturn), preko Drave vzpel po peš poti na Humperški grad (Huldenburg), videl zadaj Mangrt, spredaj Celovec (živel pred osemnajstimi leti) z Vrbskim jezerom in gradom Loretto, večerjal in prespal pri gen. Vikarju pl. Hohenwartu;
5. dan: na pot ob 9-tih proti Humperškemu gradu, ožarjena veriga gor in vrhov Koroških Alp, čez Dravo, mimo Kožentavre, skozi Podljubelj, vzpenjal proti Malemu Ljubelju, čez most pri Sapotnici pod Sv. Lenartom pri cestarju na stezo čez Zelenico čez Javornik (pogled na Triglav!), ob jezeru prebill v predsinočnji gostilni;
6. dan: še zbit po temi proti Beli, ob dnevu v Bistrico, preveč 3 gld. konj za Savico, raje peš preko Jereke z Antonom Kosom, in obljubo, da bo njegovo družino gostil na božji poti, iz Srednje vasi s čolnom za 1 gld do slapa, namesto čez Komarčo vodnik izsilil nazaj v Srednjo vas (tu VS ugotovil, da boljša pot čez Suho in Škrbino na Tolminsko!, kot pa čez Podbrdo v Bohinj) prenočit k župniku, kjer pustil prtljago in srečal kaplana Jakoba Dežmana z natančnim popisom poti;

¹⁸ Evgen Lovšin, Valentin Stanič prvi alpinist v Vzhodnih Alpah, PZS 1957. Rokopis v Arhivu Republike Slovenije v Ljubljani.

7. dan: ob dveh z malosrčnim Kosom na Uskovnico in po stari, opuščeni poti čez Trstje, planino Spodnji in Veliki Tolstec, kočje na Velem polju, proti kotlu Velikega in Srednjega Triglava in na njem 23. sept 1808 s termometrom in barometrom izmeril višino, nabral rastline, odšla proti Velemu polju, po dolini na levo proti Srednji vasi, dež, vlegla v pastirski kočji;
8. dan. zbudil ob dveh, proti Srednji vasi, Jereki, plačilo dogovor 4 gld, Kos zahteval 6,7,8, dal 3, vzel še mizico, kasneje Dežmanu pustil še 2 in dobil nazaj mizico z razbitim diopterom.

Ročinj (1.4): Staničevo obdobje kot vikar: inovatorstvo: vzgojitelj, zasadi prvo drevesnico in sadovnjak, zgradi šolo, zdravi, izriše načrt za prevažanje živine, ukrepa s prošnjo cesarju zaradi lakote, pomaga pri gradnji kanalskega mostu

Marca 1809 je Valentin Stanič odšel za vikarja v **Ročinj**. V ročinjskih matičnih knjigah je Staničev zapis kot krajevni vikar (*vicarius loci*) prvič zabeležen 7. maja 1809.¹⁹ Tu je ostal do leta 1819.

Poleg dušnopastirskega dela je tamkajšnje prebivalce učil tudi umnega kmetovanja, zasadil je prvo drevesnico in sadovnjak (goriška sevka).

Pripoveduje se, da je Stanič prvi žitni klas, ki je dozorel na ročinjskem polju 1817, prinesel v cerkev, nagovoril zbrane vernike, vložil klas v monštranco in z njo dal blagoslov.²⁰ Kmete je tudi navdušil, da so se oprijeli sadjereje in tako pomnožili dohodke od pridelkov.²¹

V kaplaniji je otroke učil brati, pisati in peti, nadaljeval s tiskom lastnih pesmi (*Stabat mater* 1815, *Na moje lube šolerje in šolerce* 1816). Otroke učil tudi plavanja, jih vzpodbujal k telovadbi in plezanju: „*Nad Ročinjem ob Soči je znamenje Turški križ, dvesto čevljev pod njim se peni šumeča Soča. Tu sem je pripeljal otroke, navezal enega ali drugega na vrv ter mu pustil lesti okrog znamenja*” (Levec-Paulus).

Leta 1817 je zgradil tudi šolo.

Znal je tudi zdraviti, bojeval se je proti črnim kozam. Ko je puščavski vihar s peskom opustošil del Evrope, Stanič piše: „*Blagoslovljeno, a žalostno leto: suša že od Velike noči, bela žita komaj dozorela, ajde komaj za seme, nezrelo sadje odpada, grozdje suši, živina medli, vino draži z 9 na 13 vinarjev*”. S sušo in lakoto je prišla tudi bolezen, črne koze. Stanič je cepil proti „runjam” s trni in sam pripravil serum.

Izrisal je tudi voz za prevažanje živine. Videl je namreč, kako Tolminci „kruto” privezane živine vozijo na trg v Gorico, zato je izrisal voz za prevažanje živine. V

¹⁹ Franc Kralj, VALENTIN STANIČ – goriški duhovnik. Iz knjige *Valentin Stanič Cerovščkov gospod*, ur. Marko Valentinčič, 2009, vzeto iz *ŽA Ročinj, Liber baptizatorum V., 1802-1821*, str. 67.

²⁰ Prim.: Paulus (F. Levec), n. d., str. 18.

²¹ Franc Kralj, VALENTIN STANIČ – goriški duhovnik. Iz knjige *Valentin Stanič Cerovščkov gospod*, ur. Marko Valentinčič, 2009.

izdelavo jih je naročil dvanajst, dva je poklonil tolminskim kmetom. Približek tega voza, miniaturno repliko je izdelal mizar s Krasa.

Napoleonovi vojaški pohodi so prinesli pravo opustošenje in da bi bila mera polna je v povojnih letih od 1814 do 1817 nastopila huda lakota kot posledica več let trajajočih slabih letin. Ljudje so množično umirali od lakote in so celo travo kuhali in jedli. Stanič je iz svojih zalog poskrbel, da so se njegovi najbolj revni verniki vsaj enkrat na teden do sitega najedli, obenem se je s posebno pretresljivo poslanico obrnil do avstrijskega cesarja Franca in ga prosil za posredovanje in pomoč. Svojo prošnjo je zaključil z originalnimi besedami: *«Uns drueckt Noth, Franz gib Brot: Sonst – o Gott!, Schneller Tod.»* (*Sila nas stiska, Franc, daj kruha: Sicer, o Bog, bo hitra smrt*).²²

Po soški dolini so hrumeli tudi Napoleonovi vojaki, ki so ob umiku 1813 leta porušili kanalski most. Stanič je najprej poskrbel za izgradnjo zasilnega lesenega, nato pa s prošnjo v verzih izprosil pri cesarju denar za kamnitega, ki je bil nato zgrajen po načrtih italijanskega projektanta.

Gorica (3): Staničevo obdobje kot kanonik: hribolazenje: ljubljani Sabotin, primorski in furlanski hribovi kot prvi pristopnik, pobudnik ustanovitve Mohorjeve založbe, ustanovitelj gluhonemnice, ustanovitelj štipendijskega sklada, ustanovitelj društva proti mučenju živali

Leta 1819 ga je škof Jožef Walland poklical v **Gorico**, ga povišal v kanonika in mu dodelil tudi skrb za šolstvo.²³ Kot višji šolski nadzornik (1828) je poskrbel, da so nastale nove šole, da je število otrok, ki so obiskovali šolo odločno poraslo. To je zadnje Staničevo obdobje do leta 1847.

V **Gorici** so ga vabili bližnji hribovi in gore. *»Samo še njegovo goro moram obiskati, potem pa – domov. Veliko strmih in golih gora sem obšel, te svoje poti k svojemu patronu, k razvalinam davne cerkve svetega Valentina nad Sočo sem najbolj vesel, ... krenil sem čez Sočo na Pevmo, Boga hvalil pod Oslavjem, prešel Pevmšćico, in bil nad Sv. Mavrom, ki se kakor kraljevski oča ozira v onstran na solkansko mizarijo k Svetemu Roku in njega višji sosedi Sveti Katarini pod visokim Svetim Gabrijelom«.*²⁴

O njegovem hribolazenju priča „oguljena beležka“ (Questo libro d'importanza ...) v Posoški knjižnici v Gorici z datumom 27. sept. 1821, v katero je Stanič leta zapisoval izmere, podatke o mnogovrstni flori in bogati fosiliji in zanimivih razgledih,

²² Franc Kralj, VALENTIN STANIČ – goriški duhovnik. Iz knjige *Valentin Stanič Cerovščkov gospod*, ur. Marko Valentinčič, 2009.

²³ „Poglejte ljubi moji Ročinjci, Kanalci niso hoteli da bi bil vaš vikar čestiti gospod fajmošter, a zdaj sem postal celo milostljivi gospod kanonik“, v: Joža Lovrenčič, Cerovščkov gospod v knjigi *Valentin Stanič*, Gorica 1973, uredil Marijan Brecej.

²⁴ K Svetemu Valentinu, Božje poti, Ivan Pregelj v knjigi *Valentin Stanič*, Gorica 1973, Marijan Brecej.

ki jih je zaznal na poti po bližnjih slovenskih (Čaven 19. marec 1822, Matajur, Sovinjek ...) in furlanskih hribih.

Staničeve prvenstvene vzpone po furlanskih vršacih (1826 ali 1827 Monte Bivera 2473 m in Clapsavon 2458 m, Monte Cavallo 2250 m Pramaggiore ...) opisuje Viktor Vovk v spisu Karnijske Alpe VI. Monte Bivera in Clapsavon, Valentin Stanič, prvi pristopnik.

Leta 1834 je prišel Anton Martin Slomšek na počitnice na Goriško (**Videm** in **Gorica**). Valentin Stanič ga je spremljal v **Oglej** in mu tam predlagal ustanovitev slovenske založbe. Nastala je Mohorjeva založba.

Leta 1836 je dobil v roke Czehovo knjigo o poučevanju gluhonemih in ni miroval, dokler ni v **Gorici** ustanovil gluhonemnice leta 1840, ki je delovala še pred dvajsetimi leti, dokler ni bila ukinjena z zdravstveno reformo.

Ob raziskovanju šele pred nedavnim razpoložljivih listin Staničeve Gluhtonemnice so bili pod oznako »Stipendio Stanig« odkriti v Pokrajinskem zgodovinskem arhivu v Gorici doslej neobdelani dokumenti leta 1844 ustanovljenih Staničevih fundacij, ki pričajo o velikodušni Staničevi skrbi za šolanje mladih na Goriškem:

1. fundacija z glavnico 2050 gld za dve štipendiji po 50 gld za sorodnike,
2. fundacija z glavnico 600 gld po 30 gld za nakup knjig revnim učencem v Kanalu, Banjšicah in Ročinju,
3. fundacija z glavnico 520 gld za dve nagradi po 10 gld najboljšima učencema v kanalski, banjški in ročinjski šoli.

O zadnjem nakazilu Mihi Staniču priča prošnja kanalskega dekana leta 1925 županstvu, naj jih razpiše. Leta 1934-XII so bile listine te štipendije v vrednosti L 10655,62 izročene Dobrodelni bratovščini Kanal ob Soči (Pokrajinski arhiv Nova Gorica).

Stanič se je že kot kaplan in vikar zavzemal za boljše ravnanje z živalmi. Prebral je letno poročilo Munchenskega društva proti mučenju živali za 1843, pozimi 1845 prispelo v konzistorij goriške nadškofije in se takoj včlanil ter začel ustanavljati podobno društvo v Gorici. Delovati je začelo že junija. Goriško društvo proti mučenju živali je bilo ustanovljeno 14. februarja 1846, prvo v Avstrijski monarhiji.

S svojimi spisi zoper surovost in neusmiljenost do živali je zbudil pozornost tako v Nemčiji kot v Franciji.²⁵

²⁵ Franc Kralj, VALENTIN STANIČ – goriški duhovnik. Iz knjige *Valentin Stanič Cerovščkov gospod*, ur. Marko Valentinčič, 2009. Prim.: Tatjana Peterlin-Neumaier, Staničovo zadnje dobro delo: Društvo proti mučenju živali, Isonzo-Soča, marec-april 2002, str. 26-29. – Ista: Poskus izboljšanja človekovega ravnanja z živalmi – Goriško društvo proti mučenju živali 1845-1847, Kronika 50, 2002, str. 17- 30.

Gorica (3): Zaključek življenjske poti Valentina Staniča

Valentin Stanič se je pri urejanju okolice gluhonemnice prevzdignil in umrl 29. aprila 1847. Svoj čas je bila na njegovem grobu na nekdanjem pokopališču Santa Croce (sedaj Parco della Rimembranza) marmorna plošča: *Valentinu Staniču ... možu delavnosti... odličnemu.. je postavila ta spomenik gluhonemnica, žalujoča po svojem ustanovniku in zavetniku.*²⁶

Pokopali so ga na god sv. Filipa in Jakoba 1. maja 1847 na starem goriškem pokopališču v južnem delu mesta (danes Parco della Rimembranza). Groba in tudi spominskega obeležja danes ni več. Na skromni marmornatni plošči je njegova ustanova, gluhonemnica, poskrbela za latinski napis: *Valentinu Staniču iz Bodreža, sholastiku med dostojanstveniki kapitlja goriške nadškofijske stolne cerkve, vrhovnemu inšpektorju osnovnih šol, umrlemu 29. aprila 1847 v 73. letu, možu, ki se je odlikoval po delavnosti, zmernosti, radodarnosti je (ta spomenik) postavila gluhonemnica, ki žaluje po svojem ustanovitelju in zavetniku.*²⁷

Navajen vse življenje živeti za druge, je v oporoki svoje imetje namenil dobrodelnim ustanovam, med katerimi izstopajo goriška gluhonemnica, študentski sklad za revne dijake in Društvo zoper trpinčenje živali.

Tudi za svojo dušo je poskrbel tako, da je 1. 2. 1845 zapustil večjo vsoto denarja kanalski župnijski cerkvi za ustanovno mašo v njegov spomin. Peta maša z leviti se je opravljala vsako leto na dan njegove smrti 29. aprila.²⁸ Tudi stolni župniji v Gorici je 27. aprila 1847 volil 600 florintov za ustanovno mašo v svoj spomin.²⁹

Staniča opisujejo kot močnega človeka, visoke, suhe in koščene postave; glavo naj bi nosil nagnjeno malo naprej. Imel je podolgovat obraz, visoko čelo, šiljast nos in zaradi nesreče v otroških letih krvavordeče trepalnice. Govoril je glasno in nekoliko trdo, rad je prepeval. Velik ljubitelj narave se je neutrudno gibal na prostem in bil odličen hodec, s fizičnim delom je krepil svoje telesne moči, da mu zlepa kdo ni bil kos in je do zadnjega ohranil visoko telesno vzdržljivost. Znal je biti »gospod« (tj. duhovnik) v skladu s svojim osnovnim poklicem, a če so razmere terjale, se je prelevil v zdravnika, kmeta, zidarja, mizarja. Bister opazovalec je bil učljiv za vse novosti, v vedenju šaljiv, po potrebi oster, z otroki otroški, do ljudi dober in prijazen, pa tudi rezek in oster, potrpežljiv, vendar tudi nagle jeze. Izredno ustvarjalen je rad prijel za

²⁶ Marko Valentinčič.

²⁷ *Valentino Stanig ex Bodres, Goritiae inter dignitates capituli ecclesiae archiepiscopalis metropolitanae scholastico, institutionis elementaris inspectori supremo, 29. aprilis 1847, anno 73. mortuo, viro industria, frugalitate, liberalitate praestanti paedagogium surdomotorum auctori, patrono suo deplorato posuit.* - Prim.: F. Levec (Paulus), n.d., str. 31.

²⁸ Seznam ustanovnih maš, ŽA Kanal.

²⁹ Franc Kralj, VALENTIN STANIČ – goriški duhovnik. Iz knjige *Valentin Stanič Cerovščkov gospod*, ur. Marko Valentinčič, 2009, izvzeto iz Zbirka dokumentov št. 62, fasc. 1, Kapiteljski arhiv Gorica.

vsako delo in nič mu ni bilo premajhno ali pretežno, vsega se je lotil in hotel tudi sam narediti.³⁰ Ljudem je bil vzoren duhovnik, oče, dobrotnik in zgleden vzgojitelj.

Slovenska kulturna in literarna zgodovina prišteva Valentina Staniča med najzanimivejše in najpomembnejše osebnosti goriškega preporoda. Ne kaže pa pozabiti, da je bil v prvi vrsti duhovnik in da je imela njegova razvejana dejavnost, ki se je sicer oblikovala v dobi razsvetljenstva, predvsem namen utrditi krščanske vrednote.³¹

³⁰ Franc Kralj, VALENTIN STANIČ – goriški duhovnik. Iz knjige *Valentin Stanič Cerovščkov gospod*, ur. Marko Valentinčič, 2009.

³¹ Franc Kralj, VALENTIN STANIČ – goriški duhovnik. Iz knjige *Valentin Stanič Cerovščkov gospod*, ur. Marko Valentinčič, 2009.